

COGITATIONES MORALES ²⁹
DE ^{1715 11. 12}
INÆQUALITATE
HOMINVM, ¹⁷
QVAS

AVSPICIIS
SERENISSIMI PRINCIPIS REGII,
FRIDERICI AVGVSTI, ^z
RECTORIS MAGNIFICENTISSIMI, ETC.
IN ACADEMIA VITTEMBERGENSI

D. OCTOBR. A. MDCCXV.

H. L. Q. C.

MATERIAM
DISPVATIONIS PVBLICÆ
ESSE VOLVNT

PRAESES

M. CAROL. FRIDER. KRANEWITTER

CHEMNIC. TH. C.

ET RESPONDENS

VVENCESLAVS STVRTZ, BICINA-SILES.
THEOL. STVD.

VITTEMBERGAE LITERIS KREVSIGIANIS.

COGNATIONES MORALES
REVOLUTIONE
HOMINUM
IN DEUM
M. CAROL. FRIDER. KRANEWITZER

Cum officia hominis erga hominem in tam bellico fere statu hominum, ubi alter alteri etiam amico derogare studet, didicisse et explicasse, utilissimum sit institutum, non diu abhinc caput illius doctrinae, de seruanda inter homines aequalitate, disputatione publica euoluere ingressus sum: Cum uero et haec regula non sit sine exceptione, liceat hic de Inaequalitate uerba facere, eamque suis cancellis circumscribere, quo constet, in quantum eam exercere liceat, parique conueniat. Et quoniam primae tantum lineae, et stylo ad disputandi finem apto, positae hic sunt, nolis, uelim, Lector, hic amplam splendidamque quaerere tractationem. Fiat feliciter! Incipit

INAEQUALITATIS HVMANAE IDEA.

APHOR. I.

Quoniam omnes homines simillimam fere originem atque finem, uolente creatore, habent, aequales similesque sibi ipsis sint, ceu una species, necesse est, idque ita, ut qua essentiam suam internam semper, qua communiora uero et praecipua accidentia externa plerumque conueniant, omnesque hinc in agendo aequali iure gaudeant.

§. I. Quando asserimus, homines inter se esse aequales seu pariter se habere, non contendimus, eos tales per omnia interne externeque esse, etiam minutissima (a); nec, quod tantum in aliquibus qualitatibus pares sint, u. g. laeuitate cutis, certitudine mortis, erecto situ (b); sed eos in partibus et attributis essentialibus, simul sumtis, imprimis in iure agendi, pares esse contendimus.

§. II. Haec tam notabilis aequalitas a uoluntate creatoris dependet, qui classes creaturarum suarum, alias innumerabilium, in hoc mundi theatro constituit, quo homo spectator admiraretur res et multas, et, melioris perceptionis gratia, non semel, sed in multis indiuiduis obuias. Is etiam humanam speciem, exactissime similem, condidit. Hinc originem iis attribuit tam constantem et uniformem, ut non possit non homo ex homine similis produci. Debebant etiam homines tam belle conuenire, siquidem ex constitutione huius uniuersi colligitur, eos absque detrimento tranquillitatis et ordinis publici ad diuersos fines non posse esse creatos: si ergo ad eundem

(a) Nam uel facierum inspectio, uel staturarum dimensio nos refutaret.

(b) Ita enim in hoc uniuerso, ubi similitudo creaturarum ingens est, sui simile homo extra hominem haberet ubique.

finem (c) creati sunt, necessario similiter etiam formati esse debent, ne imparitas naturae, capacitatis morumque, eos disiungeret, aut impediret.

§. III. Nec deprehendis, nisi aequalitatem, siue spectes in hominibus partes et attributa essentialia, humanitatem constituentia, siue etiam praecipuas affectiones accidentales. *Corpus* nostrum eadem primordia formamque in corpore materno capit, eodem modo ibi incipit uiuere, expandi, dein prodire, nutriri, crescere, moueri, agere, ab externis rebus affici, tandem mori. Et quid uerbis opus? cuique, siue ruditer, siue anatomice inspiciat hominem, et nunc hominem cum homine, nunc cum bestia aliaque re conferat, id patet. Nec *anima* differunt, eiusque operatione. Processus enim sentiendi, sciendi et uolendi (d) ubique idem est: et eodem facto initio, eodem modo proceditur. Quod uel exinde manifestum est, quod quilibet perfectus homo quaslibet ueritates, recte manuductus, capere, et affectus iuxta eas concipere potest; item, quod homines, in uariis per orbem terrarum regionibus, tamen, ubi recte cogitant, et uolunt, belle in ueritatibus et placitis plurimis conspirant.

§. IV. Miram quoque hominum aequalitatem uideas, si eos conferas iuxta ea, quae eos externe *circumstant*, et attingunt. Eodem modo nutriendi fere utuntur, eodem aere, sole, mundi habitaculo, iisdem fere rebus creatis, eadem fortunae mutabilitate, et imprimis focis eiusdem speciei; quibus alias status eorum exterior uarie constituitur. Cum autem non cuique eadem res et semper adsint, status hic externus non in singulis subiectis idem actu est, sufficit tamen, quod esse possit, occasione data.

§. V. Ex hac interna externaque aequalitate hominum sequitur, quod quilibet etiam in agendo pariter ualere, et ordinarie eandem agendi

(c) Omnium optime uero ex Script. S. cognoscitur hic esse: tractatio rerum creaturarum talis, qua celebretur summum Numen, et ipse homo uitaeque focis commode conferuentur, u. Genes. I. u. 27. sequ.

(d) Quem sic accipe: Anima rebus perceptis adaequatam concipit ideam, ex duabus ideis compositas propositiones fruit, e pluribus uero, inter se collatis, nouas plane elicit propositiones, ex multis dein ideis et propositionibus scientia, quae de rebus habetur, constituitur: Mox ubi aliquid cognouit bonum esse, id sibi uel applicare, ope uirium corporalium, conatur, uel auertere, idque eo maiori seruore, quo amplior illius boni uel mali cognitio; ex repetito uero actu hoc uolendi inclinationes et mores finguntur.

agendi latitudinem seu (1) *ius*, eandemque determinationem seu (2) *obligationem* habere debeat, aequae ut alter; quae aequalitas *moralis* est. Eandem enim personam liberam, et in eundem finem sustinendam, quilibet a creatore accepit, ergo etiam eadem licentia et ius, ad finem obtinendum, nec minus eadem legitima et fini bene attemporata actionum mensura, ei tributa praesumuntur. Ut proinde aequali omnes iure et obligatione agere debeant, siue extra, siue in societate cum aliis uerferentur. (e)

APHOR. II.

Non obstante hac generali hominum aequalitate, omnino tamen inaequalitas aliqua concedenda, extracessentialis tamen; cum tanta rerum in hoc uniuerso, quae hominem circumstant, uarietas, eum facile extrinsecus uariare possit, hominesque ipsi aliam a creatura faciem successu temporis sibi induerint, ob quas causas homo saepe etiam in agendo praestat alterum: Hinc si iuxta primum adspectum iudices, aequalitas tantum non abesse uidetur, quam tamen sub larua externa sedulo inquirere fas est.

§. I. Homo, cum pars huius mundi sit, in quo tanta contiguitas rerum uniuersim est, ut res rem quotidie tangat, afficiat, alteret, necesse est, ob uarietatem rerum naturalium circumstantium, et in eum influentium, uarie quoque extrinsecus temperetur, imo innumeris modis: et quam non ipse homo, actionibus motibusque suis et usu, dispositionem suam externe uariare potest? Non dicam de eo, quid homo in hominem ualeat statuere. Haec omnia ita alterant hominem, ut nullum uideas, qui non communem illam hominis personam prae aliis uarie modificatam gerat. (f)

A 2

§. II.

- (e) Fluunt hinc axiomata practica: 1. Quod aliis incumbere uel licere putas, id etiam tibi putato. 2. Omnes homines ut aequales tracta. Nempe: 3. Quod tibi uis fieri, alteri feceris; uel secus. 4. Ne superbia uel iniuria alii minus tribuas, quam tibi. 5. Quod tibi datur uel praestatur, retribue re uel opera aequaliter, aut, si non potes, grato facias animo. 6. Aequaliter inter plures distribue. Quae hoc Aph. dicta sunt, pluribus leguntur in disp. nostra de Seruanda inter homines Aequalitate.
- (f) Compara quaeso filios duarum matrum; incolas diuersarum regionum; agricolam et regem; nobilem et opificem; diuitem et pauperem, uel breuiter: hominem et alium hominem. Non desunt cuique peculiare notae, quibus 100000. homines, unum ab altero, sine confusione distinguere queas.

§. II. Verum quemadmodum ouum ouo simile est, siue sit crudum s. coctum, siue pictum s. album, ita et homo manet homo et homini similis, si uel maxime uarietas huius mundi ipsi aliquid prae aliis abstulerit uel tribuerit; natura humana ubique salua est, nec homo quis eo ipso homo esse desinit.

§. III. Cauendum itaque, ne externo habitu statuque, qui magis in oculos incurrit, quam interna essentia, homines solum aestimes, et inaequalitatem eorum metiaris; falleris enim. Vulgus tamen imprudens quotidie ita iudicat, et hominem homini praefert saepe nimis ob externam aliquam imparitatem: Prudentis uero est, uti in omni cognitione rerum, ita et hic laruam detrahere, et nudos ita homines iuxta interiorem statum aestimare et cum aliis conferre. (g)

Nos inaequalitatis rationem uidebimus penitius.

APHOR. III.

Exerit se illa inaequalitas (1.) in ipsa hominis natura, seu anima et corpore, quatenus nempe externae et diuersae causae, quae non cuius subiecto eadem accidunt, diuersum quoque in eo effectum relinquunt; ueluti corpus quodammodo uariare possunt accidentales originis et structurae causae, item alimentorum, loci, motus, actionum, aetatis, impressionis, a rebus uicinis uel se ipso factae, uarietas; quoad animam uero et potentias agendi, primo quidem structura et temperamentum corporis, dein consuetudo, rerum sensibilibus copia, cultura, institutio, conuersatio etc. multum differentiae et physicam Inaequalitatem producere ualent. Quae tamen cum non essentiam ipsam hominis mutet, sed eam saluam uarie tantummodo temperet, superficialia merito dicenda et non extendenda nimis est.

§. I.

(g) Grauius hanc iniustam hominum aestimationem accusat Michel de Montaigne, dans ses Essais, l. I. chap. 42. C'est merueille, inquires, que faul nous aucune chose n'est estimée que par ses propres qualitez. Nous louons un cheual de ce qu'il est uigoureux et adroit, non de son harnois; un leurier de sa uitesse, non de son colier; un oiseau, de son aile, non de ses longes et sonnettes. Pourquoi de memes n'estimons-nous un homme par ce, qui est sien? Il a un grand train, un beau palais, tant de credit, tant de rente: tout cela est autour de luy, et non en luy. Vous n'achetez pas un chat en poche etc. Pourquoi estimant un homme, l'estimez uous tout enueloppé et empaqueté? etc. Il le faut iuger par luy même, non par ses atours. Mesurez-le sans ses eschaces; qu'il se presente en chemise: Quel corps a-il? Quelle ame a-il? etc.

§. I. Varietas atque mutabilitas huius mundi (de qua praeced. Aph.) causa est huius inaequalitatis physicae, et incipit in hominem agere a prima conceptione (*b*) et natiuitate, pergit in reliqua uita, et desinit cum homine. Alicubi causas facile deprehendere potes, ubi extantiores sunt et generaliores; (*i*) alibi uero ita subtiliter et obscure agunt in corpora et mentes hominum, ut solertissimo etiam physico uel moralistae non satis pateant, si imprimis loquamur de earum formali operatione. (*k*) Interim etsi non satis, generaliter tamen et aliquatenus patent.

§. II. Variatur itaque anima corpusque, sed quoduis suo modo: Corpus in quantitate, figura motuque speciali (generalia enim salua manent et immutabilia); Anima uero in habitu suo et potentiis sciendi, uolendi, agendi. Hic enim notandum: Homo non aliter cogitare et agere potest, quam organa corporis, ad hos actus necessaria, id permittunt, quae tamen ob peculiarem structuram et temperamentum facile diuersa esse possunt: Hinc non potest ubique esse paritas cogitationum et actionum, et ex harum multitudine, paritas scientiae, dexteritatis, inclinationum, capacitatis etc. In causa tamen hic etiam simul esse possunt rerum externarum, quae sensibus percipiuntur et cogitationem pariunt, praesentia, quae non cuique eodem modo et copia contingit; adde diligentiam curamque in cogitando et cognoscendo diuersam, item institutionem, conuersationem, etc, quae omnia diuersitatem ingeniorum, (*l*) habituum, studiorum, affectuum, motumque causantur, ut mirari uarietatem fas sit. (*m*)

§. III. Haec si quis cogitet, fere dixerit, homines omnino dif-

A 3

ferre

- (*b*) Quam non hominem, in utero adhuc latentem, imaginatio materna ab aliis distinguere potest, imprimendo notas uel inclinationes prorsus peculiare? Et quam notabilem diuersitatem non imprimit natura, in opere suo ibidem aberrans, in monstis, mutilisue?
- (*i*) Ita recte tribuimus patrio cuiusque aëri, coelo, uictui etc. si tam notabiliter differant plerumque corpore Hispanus, Gallus, Germanus, Heluetus, Russus uel Aethiops.
- (*k*) Quis auderet determinare omnes speciales rationes causasque, cur hic statura eminentiori sit, uel et stupidior, quam alter? Et tamen subsunt causae naturales.
- (*l*) Vid. Autt. hac de re, speciatim DN. D. Brendelii nostri disp. de hoc argumento; et de ingenii morumque uarietate, gentibus quibusdam peculiari, Barcl. Icon. Anim.
- (*m*) Hem! Vir uiro quid praestat? Terent. Phor. act. 5.

ferre specie, (n) seu ita, ut homo sit commune nomen, sed diuerfas classes sub illo contineri, ueluti sub nomine auis continentur classes olorum, anserum, ciconiarum, coruorum etc. (o) Adeo differre homines uidentur. Sed uidentur tantummodo. Nam quam maxime etiam uariant, iis tamen singulis conceptus uniuersalis hominis, (p) et humanitas competit. Dic mihi exemplum in contrarium. (q) Accidentia non uariant rem, et quae adeste uel abesse possunt, uel et aliter adeste, illa non sunt essentialia.

APHOR. IV.

Deinde (II) inaequales etiam sunt homines statu externo et iis rebus, quae circa eos sunt, uelut, loco, tempore, rerum fungibilium, et ad uictum amictumque necessariorum, apparatu, actionum euentu, itemque sociis; quam inaequalitatem (fortuna dictam) aut ipsi, aut alii homines, aut casus et fortuna iis afferunt; quae eo minus est essentialis, quo minus animam corpusque directe tangit, sed circa ea est.

§. I. Hominem nude in sua natura tantum considerasse non sufficit, quia necessitas et commoditas uitae humanae etiam externum apparatus et statum aptum requirit. Ita pudor, ac securitas contra coeli terraeque iniurias, amictum et habitationem; uitae conseruatio uictum et medicamina etc. actionum successus idonea media et instrumenta, circumstantiarumque in agendo fauorem; socialitas naturae

- (n) Vti loquitur Dn. Thomafius, Fund. I. N. l. i. c. i. §. 117. et alii cum eo, ueluti Dn. Boehmer. in Iure publ. uniu. p. gen. c. i. §. 2. et prior quidem aegre admittit Scholasticorum sententiam, qua hominem infimam fecere speciem: uerbis tamen faciem se hic foefimul pronuntians. Nec alio, nisi oratorio modo, ita loqui quis cum eo potest.
- (o) Ita fere loquitur Montanius c. l., magis tamen ut Orator, quam philofophus: Il n' y a plus de diftance de tel a tel homme, qu' il n' y a de tel homme a telle befte.
- (p) Qui hic est: Homo est animal huius uniuersi praecipuum, ab omnibus aliis animalibus peculiari erectaque figura diftinctum, et anima rationali instructum, quo feiens admirationem et cultum Dei, fuique et mundi conseruationem operetur.
- (q) Etiamfi quis corporis figura ualde ab aliis differat, eum tamen, primo intuitu statim, dices hominem, non aliud quid. Et fi quis diuerfimode uult, diuerfas tantum res uult, non diuerfo uolendi processu, et fi perfuadeas rite, aliud uolet. Scientia differt? Scias, eum non feiendi modo et processu, sed gradu et obiectis differre.

turae et indigentia socios uitae etc. requirit. Horum respectu homines etiam maxime differunt. (*) Vnus tamen gradu fortunae alterum superat. (s)

§. II. Ratio rei est: Causarum fortuitarum fortuitus etiam et inconstans effectus est. Res, quae hominis fortunam constituunt, per mundum sparsae, nec cuique obviae, ab avaris detentae etc. sunt. Homines ipsi, alius fortunam augentes, uarie ualent et uolunt. Euentus rerum naturalium et operationes non semper conueniunt. (t) Homo ipse fortunam suam sibi uarie causatur. (u)

§. III. Quicquid uero differentiae sit, nec animam, nec corpus hominis mutat, quia adesse et abesse potest; imo nunc adest, nunc iterum abest, nec tamen humanitas corruiat aut definit. Picturae tantum sunt.

APHOR. V.

Ita inaequales ratione naturae fortunaeque homines necessario interdum inaequali iure et obligatione agunt, si fini hominis (w) obtinendo id magis conducatur; et quo magis, in hoc casu, aliquis natura et fortuna inaequalis est, eo magis ius uel obligationem accipit uel amittit. Quae inaequalitas moralis dicitur, et imprimis huius loci, magnaeque utilitatis est.

§. I. In agendo omnes homines aequales sunt ordinarie eatenus, quod quilibet pari iure et obligatione instructus sit ad finem suum obtinen-

- (r) Ita uestitus, habitationis, copia, splendore, modo, alius alium uincit; alius diues facultatibus, alius pauper; alius laute uiuit, alius misere; alius agit feliciter, alius infeliciter; alius haec fata habet rerum et actionum suarum, alius alia; hic focus multis, utilibus, fauentibus instructus, ille secus, etc.
- (s) Pro nostro seculo ut loquamur, is fortunae optimo gradu constitutus est, qui mediocribus bonis ornatus est et libertate prae aliis gaudet latiori, quales Montaigne putat esse nobiles, et recte quidem: Je ne ueux, de se aien, ny debattre avec un huissier de porte, miserable inconnu; ny faire fendre en adoration les presses, ou ie passe; ie suis duit a étage moyen, comme par mon sort, aussi par mon gout. Toute constitution naturelle est et iuste et aisée. L. 3. ch. 7.
- (t) Te flamma rebus tuis priuat, aut largitas agrorum tuorum cumulat, alios secus.
- (u) Ita sapiens pol ipse fingit fortunam sibi. Plaut. Et Philosophus est magis potens, minus tristis magisque laetus, aiente Tzschirnh. Med. Ment. p. I. p. m. II.
- (w) Nempe cultui Numinis, sui que et aliorum conseruationi, quantum potest fieri, commodae. uide supra.

tinendum. Et haec generales propositiones, ex fine illo fluentes, omnibus communes sunt: 1. alium in cultu Dei sui que conseruatione ne impedi, sed potius iuuat. 2. quaecunque ad cultum Dei, tuique et aliorum conseruationem faciunt, ea fac. nec secus. Hoc ipso conueniunt Rex et mendicus; sapiens et insipiens; diues et pauper, etc.

§. II. Hoc generale ius et obligationem quilibet habet aequaliter: Verum ubi ad modum deuenitur, quo illa obligatio et ius exercetur, ordinarie quidem eadem actio uni licet et incumbit aeque ut alteri: (x) Sed ubi in actione aliqua concurrentium unus natura uel fortuna est inaequalis alteri, et finis salutaris aliter commode obtineri nequit, recte unus prae altero inaequali iure uel obligatione agit, (y) quantum hic requirit finis. Haec normae regulaeque uice hac in causa notentur.

§. III. Ratio, hanc inaequalitatem suadens, prima quidem est, quod finis hominum obtineri sine ea commode nequeat. Altera est, quod naturae cedendum sit; ubi ea aliquem physice inaequalem fecit, et uel donis, uel defectibus affectit; tunc enim ei uel obligatio uel ius simul datum censetur. (z) Dein, et facto humano, siue

- (x) Modus alios iuuandi quoque est dare de suo; Ergo ordinarie dat unus ad alium iuuandum tantum, quantum alter.
- (y) Salomo Rex et uidua illa *Marc. XII, 41.* sunt fortuna longe inaequales, ubi itaque cultus Dei promouendus, generatim aequali obligatione sunt; ubi uero in specie ad hunc finem est dandum aliquid, ille necessario milles maiorem obligationem, et haec longe maius ius habet; ille plus dabit, quam haec. It. Maenius et Titius debent se mutuo iuuare, et quidem aequaliter, i. e. ut unus alteri det, quantum accipit: Verum Titius non habet, quod reddat: Ergo Maenius dare sine sumpta retributione debet. Porro: Sapiens et minus sapiens eandem habent agendi libertatem, sed nonne finis, quem etiam insipiens intendere debet, melius obtineri potest, si cedat sapientiori? Vtique. Ergo cedat ei, quantum ad hunc finem necesse est, eumque tanquam hic superiorem colat. Hanc ob rationem non iniusta sunt, quae *Cicero* habet: Lex naturae, quae utilitatem hominis conseruat et continet, decernit profecto, ut ab homine inerti atque inutili ad sapientem, bonum, fortemque uirum transferantur res ad uiuendum necessariae; qui si occiderit, multum de communi utilitate detraxerit. *de offic. lib. III.*
- (z) Coecum ubi natura facit, ei ius prae aliis tribuit, ostiatum petendi; aliis uero obligationem hunc iuuare gratis.

sive iustum sive iniustum fuerit, aliquid dandum, cum infectum fieri nequeat, et tamen factum sit: Tribuet itaque ius uel obligationem, si finis aliter obtineri nequeat. (aa)

§. IV. Interdum inaequalitas naturae et fortunae leue admodum ius uel obligationem in hominibus parit, quando nempe eorum intermissio non ualde nocet fini hominum obtinendo. Tunc enim inaequalitas illa nihil fere infert, quam leuem aestimationem personae eius, quae praecipuum naturale uel fortunae habet, praestandam ab altero, qui id non habet; (bb) idque fieri debet signis externis uel ceremoniis, aestimationem hanc indicantibus, pro gentis cuiusque more. u. g. salutando, cedendo, praecedentiam concedendo etc. (cc)

§. V. Inaequalitas haec moralis totiplex est, quotupliciter inaequalitas naturae uel fortunae finem hominis inaequali in agendo iure obtineri iubet; ubi necessitas et commoditas hominum hoc non postulat, seruanda aequalitates erit. (dd)

B

§. VI.

(aa) Etsi malitia hominum coecum fecit, nihilominus iunandus ille est.

(bb) Ita religiosus uir, qui me pietate superat, ad finem suum non opus habet absolute praerogatiua prae me; interim cum fini hominum nonnihil conducatur, uirtuosos emineret, aliquantisper sum obligatus, ei cedere, et honorifice excipere. Si tamen non facerem, id ui exigere non posset.

(cc) Cicero in *Cat. Mai.* Haec ipsa sunt honorabilia, quae uidentur leuia ac communia; salutari, appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci, consuli: quae et apud nos, et in aliis ciuitatibus moratis diligentissime obseruantur.

(dd) Videamus praecipua et *generalia* exempla: 1. Pone ingenium et scientiam, contrariamque stupiditatem ignorantiam etc. aderit imparitas honoris, et, ut quis magis consulatur, quaeratur. 2. Pone prudentiam uiresque agendi, et contrarium: aderit ius prae aliis regendi, consulendi, rebus utendi. Sapientes ius in res prae aliis habere; ait *Diog. Cyn. ap. Laert.* Το δυναμικόν διανοία προσεῖν, ἀρχὸν ἐστὶ φύσει, καὶ δεσποτικόν φύσει. *Arist. pol.* 2. Aderit ex altera parte obligatio ad seruendum, obediendum. Hinc Aristoteles illi serui natura. Hinc maxime senum praerogatiuae. 3. Pone uirtutem, humanitatem, amabilitatem, beneficentiam, et contraria: aderit praeter aestimationem, diuersus cultus, sectatio. 4. Pone praerogatiuum *temporis*; prior tempore, potior erit iure: *sortis*; praefereendus, quem fors praefert: *societatis*; praefereendus sociis, ciuis, amicis aliis; *opum*; et aderit ius alios sibi obligandi: *famae*; aderit aestimatio etc. Si quis mihi utilis sit, uel esse possit, licite eum aliis praefero, u. g. potentem, diuitem, amabilem.

§. VI. Eiusmodi inaequalitates iuris frequentantur inter homines quaedam, prae ceteris eximiae, nempe: 1. in *patria potestate*, ubi filius ob debilitatem animi et corporis indigentiamque, parentum opus habet consilio et auxilio; ac proinde parens ad finem hunc et praemii quasi loco dirigit actiones filii ad eius, tum et domesticam utilitatem, et si refrageretur, cogit, ab eoque praeterea honorem et obedientiam accipit; (*ee*) idque quantum ad hunc finem, (*ff*) et quoad, (*gg*) opus est. 2. In *statu herili et seruili*. Contingit enim nunc, postquam avaritia, et hinc rerum laboriosa acquisitio coepit, ut aliquis alterius opibus et in eius familia uiuere cogatur; submittere se itaque illi debet, et ad retributionem beneficii opera sua eum iuuare, quantum ad hunc finem satis est, (*bb*) et prout hero placuerit: qui, ut superior, ad obedientiam et reuerentiam seruum cogere etiam potest. (*ii*) 3. In *praerogatiua sexus*, imprimis inter coniuges. Foeminas debilioris (*kk*) esse prae maribus naturae, adeoque aliquando eorum opus habere consilio et directione, dubio procul est. Hinc sequitur quoque inaequalitas moralis, nempe cedere in aliquibus uiro, (*ll*) ubi earum de-

bilior
 (*ee*) Videtur parens hic magnam praerogatiuam habere, et habet quoque, sed non frustra, nec gratis. Omnia enim sunt ad finem filii salutarem, et ad retributionem aliqualem, patri debitam, quae alias raro satis fit, ita, ut, nisi *σοφῆ* esset et pudor, multi infantes a parentibus desererentur.

(*ff*) Contra finem est, si e. g. pater filio obrudat artem, uel uxorem.

(*gg*) Crescente iudicio et uiribus filii, decrescere incipit imperium paternum, donec plane desinat; honor tamen, et interdum retributio, aeterna sunt.

(*bb*) Notetur: 1. Antiquo seculo multum iniuriae seruis factum, quod hodie plerumque uitatur. 2. Nostri serui, prout opera eorum est aestimanda, proinde mercede et subiectione variant; et pactis plerumque libertatem suam restringunt.

(*ii*) Hoc praecipuum habet Dominus, ut superior in hac societate, fauore fortunae: ceterum, quantum seruus praestet, tantum recipit.

(*kk*) Non tamen adeo debilis naturae sunt, ut plerumque putatur; aut certe non adeo debiles sunt per naturam, quales sunt tyrannide et suppressione uirili, qui ipsis saepe praeccludunt uiam, ad scientiam, uirtutem maiorem et dexteritatem perueniendi. Nulli praecclusa (naturaliter) uirtus, (scientia) omnes admittit, nec censum, nec sexum eligit. *Senec.* Et passim fuere et sunt excellentes foeminae, u. Les Dames illustres, par I. Guillaume; Dn. Thomasi disp. de Foem. Erud.; Lehms galante Pöetinnen Deutschlands / etc.

(*ll*) Scire suos modos matrona et foemina debet. Martial. L. 12. fin.

bilior conditio id postulat, et imprimis in coniugio cedere marito ;
(mm) ubi tamen proprius earum finis id non necessario requirit, non
sine iniuria iis detrahitur ius. (m) 4. In iure praecedentiae diuersarum
rerum publicarum earumque rectorum ; [oo] 5. In primogenitura
fratrum, [pp] et ceteris ; quae hic ob paginarum angustiam iuxta thesin
nostram explicare non possumus.

APHOR. VI.

*Deinde homines ipsi moraliter inaequales se faciunt, quando male, et
imprimis iniuriose erga alios agendo, deterioribus abiectioresque sunt,
eoque inaequaliter tractari merentur.*

§. I. Habet humana natura suam dignitatem, quae in uirtuosa-
rum actionum decore consistit, [qq] quam qui ipse uiolat, sibi im-
putet, si aliis minus malis hominibus posthabeatur. Et si quis
alium laedat, illius iuribus, alias competentibus, derogari uicissim
impune potest. Nam aequalitas hoc infert, ut uterque alteri suum
tribuat : Quod si igitur alteruter siue omitendo siue committendo
locum laedat, hic non tenetur ei omnia praestare, et praeterca etiam
derogare donec iniuriae acceptae satisfiat. Inaequalitatem iniustam,
quam ille primus fecit, hic adaequare alia inaequalitate potest, donec
aequalitas redeat.

§. II. Patefcit hinc, quid in hominem malum et iniuriosum liceat
contra aequalitatem, nempe 1. Aestimationis diminutio, quam rumpi-
tudine facti meruit. 2. Omissio officiorum alias ipsi debitorum, et reci-
proca laesio tanta, quantam passi sumus.

B 2

§. III.

- (mm) Cum consentiat lex diuina pos. Genes. 3. ad ipsam naturam tuam.
(nn) Distingue hic, quid iuris et quid facti sit. In statu presso eas uiuere con-
stat; uiri tenent principatum; et quam nunc sint uiliores (inter ipsa
blandimenta masculorem) in familia, educatione, curia, foro, actibus
publicis et uirilibus; etc. notissimum cuique est. Vtrum uero
sempiternae aequitate, an uero consuetudine, lege ciuili, uel plane iniuria fiat, non
difficiliter in singulis iudicari potest, si thesis nostra applicetur. Vid. earum
miserentes: Lud. Viues, de Foem. Christiana, H. C. Agripp. de praeced.
Mal. D. I. P. Lotichius von Vollkommenheit des Frauenzimmers / et
DN. Thom. c. l.
(oo) Breuibus hanc rem percipere, sis, potes in DN. Boehmeri c. l. p. g. c. 2.
§. 3. et p. sp. l. 1. c. 2. §. 22.
(pp) Paucis hoc ius describit Hobb. de ciue. III. 15. etc.
(qq) Vid. Velthuyfii disp. de dignitate hom. in opp.

§. III. Hic uero nil sine iusta causa et sine fieri debet. Finis ergo sit. 1. Laedentem et peccantem ad frugem reducere. 2. Iniuriam eius auertere. 3. Illatae quaerere satisfactionem. Quae ab hoc seopo aliena est inaequalitas, illicita est, et speciatim, quaecumque laesio maior est, quam ea, quam accepi aut metuere possum, illa non licet. [rr]

§. IV. Hinc si quaeratur: An Indi aliue, qui moribus barbaris uiuunt, et u. g. carne humana uescuntur, ui sint inuadendi, et, caedibus quoque factis, subiugandi ab Europaeis? Negamus. Nam illi nos suis moribus non laedunt, ergo bello nos nihil repetere possumus: dein illi suo modo commode uiuunt: ergo nobis non absolute opus habent, aut si habent, aliter prodesse iis commode non possumus, nisi consilio; ui eos magis perdimus. (rr)

APHOR. VII.

Praeter hanc a natura, fortuna, delictoue descendentem inaequalitatem moralem, alia quoque uoluntaria existit, ubi homo sponte alteri concedit, aut ita saltem, ut sufficientem compensationem non recipiat.

§. I. Ea libertas homini omnino concedenda, ut de proprio suo iure, in aliorum gratiam et commodum, aliquid remittat, dummodo illi non extrema inde calamitas ueniat, aut tertii noceatur iuri. Volenti ita non fit iniuria.

§. II. Eiusmodi inaequalitas se exserit, ubi quis alteri exhibet et praestat, quae alter perfecte et iure poscere non poterat; aut remittit, quae ipse poscere habebat. Veluti fit in donatione, complacencia seu condescendencia. (rr)

§. III.

(rr) E. g. fur merito sentit hanc inaequalitatem, ut 1. Contemnatur prae aliis; 2. Si ueniat nocte auferendi gratia, ut ictibus, aut alia ui, me ab eo liberem. 3. Si abstulitiam, ut, quae ei debeo, retineam; aut, quae possum, ei auferam, ad damnum refarciendum. Verum iusto plus ipsi derogabis, si gallinas abducturum lethali ictu impedire uelis, aut si auferentem 100. thaleros ducentis multare uelis, nisi poenae gratia plus refumas; quod tamen nimium esse non debet, et hodie lege ciuili restrictum est.

(rr) Vid. *Verulam. de Bello sacro*, et alios, apud *Becmannum, diss. Ac. ad. IV. c. 3.*

(rr) Huc refer, si ciuitas libera alteri uoluntarie concedat sine causa praecedentiam, aut patiatur eam ab altera exerceri; idem statuendum de foeminarum apud nos prae uiris praecedentia. Notandum hic, quod, qui alteri semel concessit aliquid ius, id non tam facile recipere queat, quam dedit, cum non semper commode fieri queat. Usucapionem hinc iura ciuilia restringunt.

§. III. Quandoque tamen, (imo fere dixerim semper) aliquid re-
poscit donans ab altero, sed non tantum, quantum concessa res
communiter aestimatur, uelut gratitudinis et reuerentiae signa, uel
dimidium pretii: Hic ergo quoque inaequalis altera pars est. Vbi uero
fatis redditur, ibi potius aequalitas est, uelut in commutando fit.

APHOR. VIII.

*Ultimam tandem manum inaequalitati suae morali homines admoue-
runt, quando in ciuitatem conuerunt, ibique summo imperanti, uti in
se suasque res, ita et in eo potestatem tribuerunt, ut partim ipse regens
(et qui eius uicem gerunt) inaequaliter maior sit parentibus: partim
ut inter ciues etiam α. b. actenus recensitos inaequalitatis gradus retineat
et dirigat: tum et β. nouas (adeoque ciuiles) superaddat, prout fini
Reipubl. obtinendo congruit; aequitate naturali non plane neglecta.*

§. I. Ciuitas nihil aliud est, quam coetus plurium hominum, ab
imperante aliquo prudenti ordine digestorum, arctioris, iustioris, tu-
tioris, commodiorisque cohabitationis gratia. Cum ergo ciuitas tam
arcta, et tam multorum hominum (qui iuxta superiora in multis sibi
inaequales sunt) sit societas, sine apta et bene digesta coordinatione
hominum tam uariorum esse non potest.

§. II. Nempe inaequalitates morales, superioribus Aph. notatae,
partim innoxie in tam adstricto coetu retinentur; partim ob inter-
esse status paululum immutandae et determinandae sunt; partim ob
eamdem rationem status nouae superaddendae sunt. Hinc tripliciter
princeps circa inaequalitates hominum in ciuitate uersatur; aut na-
turales illas plane retinet, aut paululum immutat et determinat, aut
nouas superaddit.

§. III. Status ciuilis non tollit eum statum, in quo homines per
naturam sunt, et sine ciuitate essent, sed hunc potius ad commodio-
rem cohabitationem inflectit et dirigit. Hinc ubi finis hic non im-
peditur, naturalia remanent, et uel plane non attenduntur a magistra-
tu, sed cuiusque humanitati relinquuntur, uel lege publica confirman-
tur. Idem de inaequalitatis moralis speciebus ualet. (uu)

B 3

§. IV.

(uu) u. g. quando homo corpore uel animo amabilis perfertur aliis, in exhi-
bitione officiorum humanitatis, non perfecte debitorum, ut legatorum,
stipendorum, donorum; haec inaequalitas non demum in ciuitate ori-
tur, sed ante eam fuit, hic uero retinetur, donec statui publico noxia fiat. Seni
et sapienti, ceu aliquatenus superiori, cedere, non modo non prohibitum
sed potius praeceptum est lege nostra ciuili, quod uel ex legg. XII. tab. patet.

§. IV. Quando uero rationi status publici (wv) commodum ali-
quod accedit, uel incommodum refecatur, si illae inaequalitates mo-
derentur, et certo modo ualeant; princeps iis recte modum ponit,
et lege publica indicat. (xx) Cauendum enim in omnibus actionibus
ciuium est, ne princeps in imperando impediatur, et ne inter ciues
discordia sit, sed ut omnes ita ordinati sint, ut bene ipsis esse queat.

§. V. Requirit deinde structura corporis ciuiliis, quod principe ut
anima, et ciuibus ut corpore constat, plane nouam inaequalitatem;
tum 1. Inter principem et ciues, tum 2. inter ciues et ciues.

§. VI. Primo cum princeps causam omnium publicam suo ar-
bitrio procuret, necesse est, ut omnibus quoque ciuibus uolunta-
te praeualeat, iisque imperet, coactione etiam, ubi opus, adhibita.
Qui uero ita libere agit, et aliis agendi leges praescribit, maior certe
est illis, qui non libere agunt, sed in agendo ab eius praescripto de-
pendent. Hinc praerogatiua principis praeciuius. De qua et illi
suo gradu participant, qui principis uice et nomine aliis mandant:
qua tales enim aliis maiores sunt; extra hunc actum uero praeroga-
tiua haec non ualet, nisi forte ad aestimationem honoremque per-
sonae, pro officii praestantia. (yy)

§. VII. Praeterea quoniam princeps tam eminentis gerit officium,
etiam extra imperandi actum spectata eius persona eminentia digni-
tateque praeciuius gaudet, (zz) et uariis fruitur praeciuiis iuri-
bus, quae uel ad imperandi potestatem necessariae sunt, (aaa) uel a ciui-
bus singulis pacifice percipi nequeunt. (bbb) In his iterum ciues praestant.
Qua praestantia suo modo et gradu fruuntur illi, qui de principis fa-
milia et aula sunt, idque eo magis, quo propiores principi sunt; (ccc)
deim

(wv) Ratio status est actuum imperandi exercitium expeditum, et ciuium
pax, ac ad necessitates publicas prompta habitudo. (xx) e.g. postha-
bitio ob turpe factum in ciuitate nostra, ordinis gratia, restringitur
capitis diminutione et aliis legibus: Mulieres uiris indigniores ha-
bendae, sed quibus in rebus et actibus, leges ciuiles determinant.
Prior tempore potior est iure: quatenam tamen iura prior natura
quandoque habere debeat, lege disponitur accurate. (yy) Ita con-
suli in officio suo uersanti propter principem deberet obedientia
et subiectio; et extra hunc actum nihilominus reuerentiam meretur ob
dignitatem officii. (zz) Si in uitae periculo constitutus, uita eius uel
aliquorum morte seruanda est. (aaa) Iniurius in priuatum, leuiter; in
principem, capite plectitur. (bbb) u.g. Venatio, monetae excussio. (ccc)
coniux, filii, legati, ministri, serui; suo gradu de dignitate, licen-
tiaque hac participant: proinde splendore insignium, uestium, non immeri-

dein et ii, quibus ille de suo iure aliquid concedit, (ddd) aut tantum committit. (eee)

§. VIII. Secundo inaequalitas more ciuiliis ciuium inter se constituitur a principe, cum iis officia et iura distribuit ad utilitatem reipublicae.

§. IX. Omnes ciues ad obtinendum finem publicum habent suum officium, quilibet tamen suo modo 1. Alii enim principem consilio et opera in aula iuuant; 2. Alii extra aulam hic illic in regimine et publicis negotiis succurrunt ei; siue imediate ab illo, siue mediate per alios magistratus constituti; 3. Alii, extra haec publica munia constituti, parent, et de rebus, labore suo partis, ad publicam utilitatem conferunt, negotiis priuatis operam dantes.

§. X. Haec officia bono ordine et iuribus necessariis afficienda a principe sunt. Quae iura babeant ciues primi et secundi ordinis, uidimus ab hinc §. VI. et VII. Quae uero iura iis tertii ordinis competant, facile est iudicare. Nempe cum praecipua eorum cura uersetur in negotiis propriae utilitatis, ad aliquid inde publico soluendum, cuique in negotio et arte sua peculiaris, et aliis non concessa iura et priuilegia, quibus ad eam exercendam commode opus habet, concedenda sunt. (fff)

§. XI. Sed et hic nihil sine necessitate. Nam quo magis aequa licentia et aequum ius inter ciues est, eo maior floret concordia. (ggg) Hinc officia et negotia ciuium ad utilitatem singulorum et omnium dirigenda; et quae iura dantur, aut ad officium exercendum commodius faciant, aut praemii et incitamenti necessarii causa dentur.

§. XII. Quod uero haec officiorum et iurium distributio non omnibus aequae fiat, causa est, quod structura reipublicae non permittat, omnes agere idem; accedit quod non omnibus eadem est capacitas, scilicet naturae scilicet fortunae; (bbb) nec ab omnibus eodem gradu utilis, uel uulgo aestimata, (iii) opera exercetur. Ergo cuiilibet suum.

§. XIII. to distincti ab aliis. (ddd) Quando quis iure uenandi, metalli fodiendi, gaudet. (eee) Velut uenatoribus ordinariis (fff) huc refer Nobiles, Palatinos, Doctores etc. Ita quodlibet collegium opificum habet suos articulos, sua iura prae aliis opificibus. Mercator et Eruditus plura habent priuilegia, quam sutor, cum illi uulgiorem artem exercent. (ggg) Sit in iure ciuili finis hic, legitima et usitata in rebus causisque ciuium aequalitatis conseruatio, ait Cicero lib. I. de Orat. Et si haec non, quantum fieri potest, obseruetur, ciuium oritur superbia et licentia, et ex depressa parte inuidia. (bbb) Non quilibet potest fieri Cancellarius, aut consiliarius, aut minister ecclesiae etc. aptitudo adesse debet. Sic nobiles, tanquam splendide nati et educati recte in splendidis officiis aliis praeferuntur, si apti sint. (iii) Ita lictores, carnifices a multis iuribus excluduntur.

§. XIII. Itaque ciues sibi inuicem reuera ualde sunt inaequales, cum huic concessum sit, quod alteri non, uel minori gradu: Praeterea uero et minus realis peneque ceremonialis praerogatiua in ciuitate studiose obseruatur, quae ceremoniis et aliis signis honorabilibus abfoluitur, uelut titulo, uestitu, insignibus, et uel reali illi iuri (*mmm*) adhaeret, uel ad aliquem pertinet sine alio iure. (*nnn*)

§. XIV. Hic *praecedentia* imprimis eminet, qua ordine et prioritate ciuis ciui cedere debet, in actionibus liberis et utriq; simul communibus, aliter nondum ordinem nactis, (*ooo*) uti est sessio, statio, etc. (*ppp*)

§. XV. Indigesta moles ciuitas esse non debet; quare et ibi quisque habet suum ordinem, uel ob officium publicum, aulicum et ciuile; (*qqq*) uel, ubi res dubia, aut extra officium publicum aliquis sit, ob priuilegium principis, aut consuetudinem confirmatam; (*rrr*) uel ceterum, ob ordinem in sua speciali societate uel collegio seruatum. (*sss*)

§. XVI. Omnia hic a principis determinatione dependent, sed si eius uoluntas expressa desit, consuetudo consulenda est. (*ttt*)

§. XVII. Haec breuiter de Inaequalitatis idea. Si nimis breuiter; scias, me primas lineas tradidisse: si non adeo ubique accurate; scias, me non multos habere in hac non inuiti plane materia praecessores.

(*mmm*) Velut insignia Rectoratui academico. (*nnn*) u. g. Titulus Baronis. (*ooo*) u. g. Prior tempore in emtione praecedit, quisquis fuerit. (*ppp*) Sufficiat illam fusissimam doctrinam de praecedentia; hic tantum tangere, plura uideas apud I. Gothofredi, Chassanaeum, Sperantium, Gerdesium, et Magnif. D. Hornium, in quaest. super hac materia. (*qqq*) Nostro more post principem et suos, sequuntur consiliarii, deinde ministri ciuitatis publici caeteri, prout eorum officium potestate, et iure amplius est; uel prout a principe uel aula dependent proximus, aut per alium magistratum iam dependentem constituti sunt; uel prout ad maiorem uel minora oppida etc. pertinent. Etc. (*rrr*) Priuilegiati inferuntur administris publicis uarie: u. g. Nobiles et Doctores alicubi Superintendentibus praeualent, licet hi sint ministri publici. (*sss*) Societates ampliores (u. g. oppida maiora) praecedunt minoribus; hinc etiam membra. Praeterea societates speciales et collegia suum quoque inter se habent ordinem; praeter superiores enim, a principe constitutos, habent suos ministros, membra, seruos etc. (ueluti nostra municipia habent poligraphum, ciues, lictores etc.) inter quos ob uarias, in statutis nominatas uel consuetudine confirmatas, rationes praecedentia fit. (*ttt*) Lites de praecedentia sunt infinitae et non faciles ad soluendum: hinc ICTI in subsidium uocare solent consuetudinem s. obseruantiam, ita ut quis interdum, uno actu pacate exercito, usucapiat.

Wittenberg, Diss., 1715

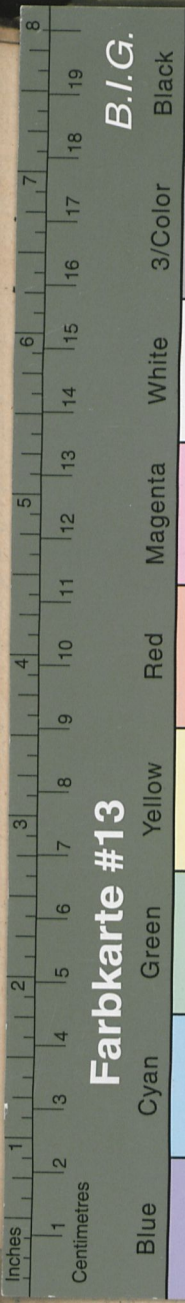
ULB Halle

005 390 001

3

B.I.G.

Farbkarte #13

NES MORALES ²⁹
 DE ¹⁷¹⁵
 ALITATE ¹²
 INVM, ¹⁷
 WAS
 PICIIS
 PRINCIPIS REGII,
 I AVGVSTI, ²
 IFICENTISSIMI, ETC.
 WITTEMBERGENSI
 R. A. MDCCXV.
 L. Q. C.
 ERIAM
 ONIS PVBLICÆ
 VOLVNT
 IESES
 R. KRANEWITTER
 NIC. TH. C.
 SPONDENS
 TVRTZ, BICINA-SILES.
 L. STVD.
 TERIS KREVSIGIANIS.